

sal mondott emléke-
ön termekben tartot-
got kaptak.²⁰ Morvay
ogy az avatás befeje-
ljukat kirántva, azok
árt mindhalálig!²¹ A
ó ludovikás rangelső
gnehezebb, legősibb,
arcolni kell, és akár
Pósfay hadnagy az 1.

adatok, melyeket az
k fogalmazott meg.
z alsótoldi (Nógrád
az akadémia 3 évét.
özeljövő tisztjeinek
lően, egységenként
nul folytatódott. A
integy 3-4 hónapra,
ket Budapestre. Az
zett mindenki előtt
ettek részt, a rádió
ünnepi jellegű volt.
adat, hogy vesztés-
atóan nem fogják
k vagy a frontot
ései, tapasztalatai
ikat azonban még
és kötelelességtuda-
vasárnapra, Szent
int életük egyik
ra emlékeztek. A
íg után kellett in-

ődő emlékeket a
a szülők őrizték,
vánon (Nógrád
: így maradt meg
: atás fényképe és
A hadnagyi dí-
csáköval együtt,
artani. A gyűrűt

lyamom története I.
. 1994. szept. 27. 226.

a háborúból visszatérő Balás Gyula nem viselte, ez hosszú ideig nem is volt ajánlatos. A fényképeket és a gyűrűt a család, a két fiú leszármazott (Gyula és István) megbecsüléssel őrzi. Az ezüstgyűrű ugyanolyan szép formájú, díszítésű, mint a korábbi évek aranygyűrűje. Fején az Akadémia már ismertetett címere látható, többek között a Ludovika szoborral és a két felirattal. A gyűrű belső felén vésett felirat olvasható: A. 1944. Az A betűt többféleképpen lehet értelmezni. Elsősorban utalhat az Akadémiára vagy az Akadémikusra, de nem kizárt az esztendő latin megfelelője, az Anno sem.

Az ujjon viselt, különböző anyagú, megközelítőleg karikaformájú gyűrűket évezredek óta hordták az emberek. Hazánkban a katonasággal összefüggő gyűrűknek legnagyobb, szokásként élő kultusza az I. világháború idején, annak főleg az első két évében alakult ki és élt. Különösen a nők körében. A kultusznak voltak bizonyos előzményei a katonaságnál. Másrészt a paraszti rétegnél ebben az időben kezdte felváltani a jegykendőt a jegygyűrű. A háborús propaganda mindenhova, a családi otthonokba is behatolt. Az emberek gondolkodását, szokásait, értékítéletét átalakította. Ezzel párhuzamosan népszerűsítette a gyűrű használatát.

Az anyagi forrásokat minden módon mozgósítani kívánó állami, illetve egyes civil szervezetek az érzelmekre alapoztak. A honszeretettől a családtag féltéséig. A jelképnek is számitó gyűrű - anyagától függetlenül - akkor és amíg a használója élt, értékkel bírt. Ahogy a jogi nyelv említi: előszereteti értékkel. Megtestesített valamit vagy valakit. A cserébe adott nemesfém ékszert vagy még inkább a frontra vitt katonát. Talán a gyárilag, ipari mennyiségben előállított gyűrűknél is nagyobb vonzódás, szeretet fűződött a katonák által egyedileg, személyre szabottan előállítottakhoz. Ezek száma az előbbieknél jóval kevesebb volt. Az idő teltével kopott a viselés szokása. Fél évszázad vagy több idő múltán a feledés nyomán - a nemesfémek kivételével - alig értékelt vagy értékét veszített tárgyakká váltak. Jó esetben a családi emlékek közé, magán- vagy közgyűjteménybe kerültek.

Gelencsér József

Malinovszkij marsall „vendégei”

A fiatalabbak csak az iskolából ismerik a „felszabadulás” kifejezést, míg az idősebb korosztály még emlékszik arra, hogy április 4. annak idején pirosbetűs ünnep volt. Mivel idén lesz 80. éve annak, hogy a front elérte Magyarországot, érdemes lehet néhány - talán nem csak helytörténetileg érdekes - háborús epizódot felidézni. Heves városának ez volt az utolsó alkalom, amikor a „nagy történelemmel” találkozott és mivel az évforduló egyben várossá nyilvánításának 40. évfordulójával is egybeesik, tekintsünk bele az eseményekbe.

Heves ugyan kisváros, de ritkán maradt ki a történelmi viharokból. Ennek egyik példája 1944-45 tele, amikor a 2. Ukrán Front parancsnoka, Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall a városban rendezte be főhadiszállását. Ez december 17-én a lakosság kitelepítésével járt, akik csak tavasszal térhettek vissza kifosztott otthonaikba.¹ A szovjet parancsnok-

¹ Új úton... (Válogatott dokumentumok a felszabadult Heves megye életéből 1944. október 30. - 1945. május 7.) Az anyagot összeállította, bevezetővel, mutatókkal és jegyzetekkel ellátta: Á. Varga László. (Tanulmányok Heves megye történetéből 4.) Eger, 1980. 26.; Akiket visszavártak... Szovjet hősi halottak Heves megyében. Szerk. Kovács Béla. Eger, 1985. 12., 22. A „felszabadulás” napja november 14. volt, a rendszerváltásig a város főterének neve lett.

ság a községből vezényelte a téli hadműveleteket, így Budapest ostromát, itt tervezték meg a bécsi támadó hadműveletet (december 25-én a frontparancsnok itt tárgyalta a Budapest elleni hadművelet terveiről a Tolbuhinnal, 3. Ukrán Front parancsnokával és Tyimosenkóval, a szovjet főhadiszállás képviselőjével).² A három hónapos időszak alatt több illusztris személy is megfordult a községben, persze nem mindenki önszántából. Többen is kitértek az itt töltött napjaikra, a legismertebbekből érdemes idézni, hogyan látták a lakóitól megfosztott települést és hogyan élték meg a főhadiszálláson töltött napokat.



Malinovszkij marsall, 1945
(Magyar Nemzeti Múzeum
Történeti Fényképtár)

A szovjet parancsnokság azonban nem fogadott mindenkit úgy, mint a később sorra kerülő Pokorny Hermann vagy Szent-Györgyi Albertet. Időrendben elsőként a népi író, parasztpárti politikus Kovács Imre próbált eljutni a főhadiszállásra, és habár karácsonykor végül sikerrel járt, de Malinovszkij küszöbét soha nem léphette át. Amikor a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága, amely felkelést szervezett a németek és a nyilasok ellen, lebukott és elfogott tagjai a Számonkérő Szék elé kerültek, Kovács elkerülte a letartóztatást és néhány társával Budapest bekerítése előtt átvergődött a fronton, hogy az ellenállás maradéka nevében kapcsolatba léphessen a szovjetekkel. Emlékirataiban a későbbi tanúkhöz képest komorabb (bár néha abszurdabb) képet festett a kitelepítés időszakáról:

„A ... városban magyart nem találtunk. Mielőtt Malinovszkij marsall beköltözött volna, az egész lakosságot eltávolították és körülötte három kilométeres tilos zónát jelöltek ki, amelyen belül minden civilre figyelmeztetés nélkül lőttek.

A szállást csináló orosz alakulat megérkezésekor kidobolták, hogy két órán belül mindenki hagyja el a várost. A riadt lakosság értékeesebb dolgait kocsira rakta, amit nem tudott magával vinni elásta, a bútorokat, a gabonát és a füstölt húst otthagya, az állatokat maga előtt hajtva, szitkozódva szétszóródott a szélrózsa minden irányába.³

A kiürített házakat, istállókat és középületeket műszaki csapatok átkutatták. Aknakereső villákkal végre fogadták a falakat, a padlást, az udvart, az ólakat, tenyérnyi helyet sem hagytak ki; ha az érzékeny műszer valami idegen anyagot jelzett a falban vagy a padló alatt a

² Gosztonyi Péter: Budapest lángokban 1944–1945. Budapest, 1998. 76.

³ Ugyanerről egy későbbi feljegyzés: „Ki mire tudott, pakolt. Nekünk volt egy kis kólánk, a kétkerekű kocsit neveztük annak, és arra pakoltunk, amit lehetett, úgy indultunk Tarnaszentmiklóásra. Persze, sok mindent itt kellett hagyni nekünk is, másoknak is. Mindenki a legszükségesebb dolgokat vitte magával, a többit meg, amit lehetett, elrejtették” B. Kun Tibor: Főhadiszállás Hevesen. A marsall és az emlékezet. Népművelés, 29. évf. 1978. nov. 19. 273. sz. 7. De ennek nem volt sok értelme, a szovjetek talán az összes gyanús földhányást megvizsgálták.

t, itt tervezték meg
árgyalt a Budapest
val és Tyimosenkó-
alatt több illusztris
Többen is kitértek
ták a lakóitól meg-
t.

azonban nem fo-
nt a később sorra
vagy Szent-Györ-
lsként a népi író,
ics Imre próbált el-
abár karácsonykor
novszkij küszöbét
ükör a Bajcsy-Zsi-
gyar Nemzeti Fel-
ga, amely felkelést
nyilasok ellen, le-
Számonkérő Szék
lte a letartóztatást
st bekerítése előtt
y az ellenállás ma-
léphessen a szov-
későbbi tanúkhöz
a abszurdabb) ké-
rakáról:

em találtunk. Mi-
beköltözött volna,
ották és körülötte
át jelöltek ki, ame-
figyelmeztetés nél-

akulat megérkezé-
dt lakosság értéke-
okat, a gabonát és
óródott a szélrózsa

atták. Aknakereső
yi helyet sem hagy-
gy a padló alatt a

ik, a kétkerekű kocsit
ersze, sok mindent itt
al, a többit meg, amit
lépűjság, 29. évf. 1978.
földhányást megvizs-

földben, kibontották, nem időzített akna-e, amit a németek vagy a magyarok rejtettek oda? Legtöbbször elásott evőeszközt, tányért vagy ruhát találtak, ha értékesebb volt, magukhoz vették ha nem, szétrugdosták.⁴

A gondosan átkutatott faluba vezető utakat lezárták, a sorompókhöz erős őrséget állítottak, és szigorú igazoltatás nélkül sem be, sem ki nem engedtek senkit. Vaszilij [szovjet kísé- rőjük] hiába mutatta a pecsétetes levelet, az őrmester csak legyintett, és beteretelt bennünket az út menti őrházba...

A házak kísérteties ürességben sorakoztak az utcák két oldalán, nem láttunk játszadozó gyereket, sétáló fiatalokat, ünneplő öregeket: karácsony másodnapján, késő délután olyan kihalt volt a falu, mintha egy borzalmas kataklizma az egész lakosságot elpusztította volna. A nagyobb, előkelőbb házakból oroszok lestek ki, a főtéren a legszebb ház előtt kettőzött őrszemek posztoltak, nem volt nehéz kitalálni hogy ott szállt meg a marsall⁵ [...] a falu másik végéhez értünk, egy üres házba betelepeltünk ... A csinos kis házban minden érintetlen volt: a főzőedények, az élestárban a liszt, zsír, füstölthús, bab, borsó, paprika só, a szobákban a vetett ágyak, a szekrényekben ruhák, a komódon ivópotharak: tulajdonosa bölcs ember volt, tudta, hogy az oroszok lopnak, amire szükségük van, vigyék, a maradékkal meg majd új életet kezd.

Meghatódottan álltunk a házban, amelyik egy sokat dolgozó magyar paraszt egyéni életé- nek nyomait, emlékeit viselte, szinte ott éreztük a családot, amint láthatatlanul mozognak a konyhában és a szobában. Leültünk az egyszerű abrosszal leterített asztalhoz és furcsa érzés- sel hallgattunk, hiszen erre még nem gondoltunk: az oroszok a falu apraját, nagyját, emberét, állatállományát, még a kutyákat és a macskákat is órákon belül eltávolították. A technika fejlettsége mellett ezt egy országgal is megcsinálhatják. A szláv tengerben idegen magyarság felszámolását egyszer már emlegette Sztálin, ha jól emlékszem, azt mondom, vagonkérdés az egész. Heves község igazolta Sztálint: valóban kocsi, autó illetve vagonkérdés egy nép el- szállítása arról a helyről, ahol pillanatnyilag vagy egyáltalán nem kívánatos.

... Két napig nem történt semmi, harmadnap is csak annyi, hogy áttelepítettek bennünket egy nagyobb házba, ugyancsak a falu szélén. Két szoba volt, az egyiket megkaptuk mi, a má- sikban a házigazda a családjával és egy Röder nevű fogoly tábornokkal lakott.⁶

A kitelepített parasztokat furdalta a kíváncsiság, mi lehet a falujukban, többen éjszaka óvatosan megközelítették a szélső házakat, behúzódtak és lesték, hogy mit csinálnak az oro- szok.

Az oroszok éppen őket keresték, betanított farkaskutyákkal naponta körüljárták a falut, s ha a jó szimatú vérebeke nyomra akadtak, ugatva, futva vitték, húzták a pórázzal gazdájukat a gyanús házakba. A merész embereket nem lötték agyon, a község háza pincéjébe zárták őket és ott várták ki, amíg a főhadiszállás odébb nem költözött.

4 Pavel Luknyickij: Magyar napló. 1944. november – 1945. április. Fordította: Székely Andorné. Budapest, 1980. 106–107. A szovjet haditudósító is tanúja volt a lakók által elásott holmik megtalálásának (január 9.): „Gépjár- művezetőink ma észrevettek az udvarban egy gyanús földhányást. Azt hitték, talán akna van ott, és óvatosan felásták. Ládákat, fehérneműt, lisztet, kis hordó bort találtak a föld alatt. A fehérnemű nem kell senkinek, s nincs kinek adni, helyi lakosok a törzs táborhelyén nincsenek. Visszatemették a földbe. De a bort testvériesen megittuk.”

5 Ez a főtéri parancsnokság talán félrevezetés lehetett: a Malinovszkij-emlékház később a marsall emlékei alap- ján egy kisebb, a Deák Ferenc utcában volt, a főhadiszállás pedig szemben, a Halász-kúriában. Van adat a „maszkirovkára”: „Éppen a mi házunkat választotta [a marsall] lakóhelyéül, de csak álcázási céllal, mivel a valóságban egy távolabbi épületben tartózkodott.” Bócz Sándor. Napút, 15. évf. 2013. 10. sz. 115.

6 Röderről lásd a 9. jegyzetet (nem összetévesztendő bátyjával, Röder Vilmoossal, a Darányi-kormány hadügy- miniszterével).

Az elfogott parasztok egyike tudott oroszul, még az első háborúban fogságba esett és megtanult; addig beszélt az öröknek, míg azok jelentették, a parancsnokság kiemelte a fászkamrából és tolmácsként használata. Úgyes ember volt, hamarosan visszaengedték a faluszéli házába, azzal a feltétellel, ha a feleségét is előteremti és gondjukat viselik. Az élelmes paraszt lassan visszacsempészte egész rokonságát, mind több 'gondviselés' adódott, és a falu széle a környékünkön megelevenedett. Hamarosan megtudtam, hogy a mi elhelyezésünkhöz hasonlóan több magyart lát vendégül a főhadiszállás. Ott volt gróf Bethlen István egykori miniszterelnök, a kormányzó bizalmasa, Szentgyörgyi Albert, a Nobel-díjas professzor, talán Újszászy István és mások.⁷

A visszaszívargott családok mostak, takarítottak ránk, élelmet az orosz konyháról hoztak. Kezdetben nagy élvezettel ettem a jó káposztalevest és a rizses húst, néhány nap múlva azonban soknak találtam, hogy reggel, délben, este mindig azt adtak. Fejenkint és naponta még nagyven darab cigarettát és hetenkint fél kiló cukrot, tíz deka teát és egy kiló kekszet kaptunk. Bort amennyit akartunk.

Jól éltünk, de szerfelett izgatott, hogy miért nem hallgatnak ki és főleg miért nem vezetnek a marsallhoz? Nem üdülni jöttem a főhadiszállásra, minden nap veszteséget jelent, Budapestet ostromolják, Debrecenben hiába alakult magyar kormány, nem tudják, mi van a magyar



A Malinovszkij-emlékház átadása, Heves, 1985
(Heves, Helytörténeti Gyűjtemény Fotótára)

⁷ Figyelemre méltó, hogy Kovács Imre milyen információkat szerzett: Bethlen ugyan nem volt Hevesen (előbb Pécsen, majd Kiskörösön őrizték decembertől februárig), de Szent-Györgyi és Újszászy az ő távozása után valóban a főhadiszállásra került, l. alább. Újszászy a horthysta kémelhárítás vezetője volt, (továbbá Karády Katalin vőlegénye), miután megadta magát a szovjeteknek, 1945. február 5-én letartóztatták, a fogságban halt meg.

gába esett és meg-
emelte a fűskam-
yedték a faluszéli
c. Az élelmes pa-
dódott, és a falu
elhelyezésünkhöz
en István egykori
jas professzor, ta-
conyháról hoztak.
nap múlva azon-
t és naponta még
kekszet kaptunk.

ért nem vezetnek
t jelent, Budapes-
mi van a magyar



n volt Hevesen (előbb
zy az ő távozása után
volt, (továbbá Karády
őztatták, a fogságban

fővárosban; beszélnem kell Malinovszkij marsallal! Elhatároztam, a saját szakállamra felke-
resem, de csak a kapuig jutottam, az őr keményen rám szólt, menjek vissza a házba, engedély
nélkül nem léphetek ki az utcára.”⁸

Kovácsnak ezután az egész élettörténetét le kellett diktálnia születésétől kezdve („Az
egy regény lesz. – Nem baj, csak minden benne legyen.”), amit aztán oroszra fordítottak,
csak ezután kezdték meg a kihallgatását, de a Felszabadítási Bizottság nem különösebben
érdekelte kihallgatóját.

„A kísértetvárosban, Hevesen őreink nyolcóránként váltották egymást, s a hideg reggeleket
és estéket, na meg az éjszakákat szívesebben töltötték bent, a meleg szobában, ahol állandó-
an égett a tűz a vaskályhában [...] Január elején a szomszédságunkban beszállásolt főtisz-
teket köztük Stefán Valér ezredest, a Szt. László-hadosztály parancsnokát, Röder és Hatz
tábornokokat elvitték.⁹ Levelet küldtek, nem volt rajta aláírás, hogy a politikai osztályra
viszik őket. A főhadiszállás politikai osztályát nekünk is emlegették, pontosan nem tudtuk
kivenni, miféle szervezetről van szó, egy volt a biztos, Jászkisér községben állomásozik. Nem
lepödtünk meg, amikor január 8-án Achmed főhadnagy ... a szokásos reggeli látogatásakor
kinyögte, hogy átküldenek bennünket a politikai osztályra. Az esti szürkület már leeresz-
kedett Hevesre, öt óra tájban egy őrmester két állig felfegyverzett őrrel jött értünk, s mivel
főhadiszállás kívül esett az orosz katonai forgalmon, nem várhattunk a főtéren befutó teher-
autókra: gyalog vágtunk neki az útnak.

Hallgatagon bandukoltunk a hideg estében, a fagyott országútról minduntalan leszorul-
tunk az árokba, csökkentett reflektorral húztak el mellettünk a megrakott, ponyvával leta-
kart katonai autók, közéjük ékelődve tankok és menetoszlopok.”¹⁰

Jászkiséren aztán már tényleg fogolyként kezelték őket, és azzal gyanúsították Kovácsot,
hogy partizánakciókat szervező tiszt. Végül onnan is továbbküldték Gödöllőre, ahonnan
február 8-án szerencsésen sikerült megszöknie, mielőtt kiszállították volna a Szovjetunió-
ba. A furcsa bánásmód hátterében alighanem politikai okok álltak: a szovjetek nyilván
tudták, hogy kicsoda Kovács Imre, de nem volt rá szükségük. A harmadik utas népi író
inkább problémák forrásának látták, aki csak bonyolítaná az akkor még képlékeny ma-
gyarországi helyzetet (a független helyi ellenállással való szovjet együttműködésről pedig
a varsói felkelés túlélői tudtak volna mesélni...). Ami viszont helytörténeti szempontból
bosszantó, az, hogy ezek szerint több helybeli is tartózkodott a községben a szovjet meg-
szállás alatt, viszont tudtommal nem maradt fenn visszaemlékezés egyiküktől sem. Pedig
érdekes lenne megtudni, hogy ők hogyan éltek meg ezt az időszakot, de a kitelepítettekől
sem maradt írott emlékezés.

A következő szemtanú Pokorny Hermann, a világháborús veterán híradós tiszt, aki
nek rejtjelfejtésben elért eredményei kíváncsivá tették a szovjet katonai vezetést (a sztálini

8 Kovács Imre: Magyarország megszállása. Győr, 1990. 157–159.

9 Stefán Valér csak a gránátoszred parancsnoka volt, fogságba esett az Ipoly menti harcokban, még sokáig
fogságban maradt; Röder Jenő vezérőrnagy, a demokratikus hadseregben altábornagy, a munkaszolgálatosok
felügyelőjeként megkövetelte a humánus bánásmódot, a nyilasok elől bujkálva jelentkezett a szovjeteknek;
Hatz (Hátszegi) Ottó átállt hadtestparancsnok, törvívó olimpikon, a kiugrási kísérletkor átállt, tavasszal a
budapesti szovjet városparancsnok melletti összekötő, de aztán 1955-ig szovjet fogságba, majd munkatábor-
ba került.

10 Kovács 1990, 168–169. Egyébként Luknyickij 1980, 69–70. is megemlékezett Kovácsról (december 28-án),
bár politikai hovatartozására tévesen emlékezett: „Két vagy három nappal ezelőtt ... ájtott hozzánk egy
Kovács nevű szociáldemokrata író, a parasztújság szerkesztője. Azzal állított be, hogy szeretne találkozni
Malinovszkij marsallal, szeretné megkérdezni, elismerik-e az oroszok, igenis létezik Magyarországon belső
front, amely szervezi a fasizmus ellen harcolni kívánó népi erőket. Azt javasolja, hogy a budapesti belső front
akcióit hangolják össze a Vörös Hadsereg akcióival.”



Pokorny Hermann vezérezredes,
1940 (Halmi Béla felvétele,
Magyar Nemzeti Múzeum
Történeti Fényképtár)

ottléte idejére teljesen kiürítették, és a lakosságot a környező tanyákban helyezték el. Csak az a néhány család maradt ott, akik a tisztokról gondoskodtak.” Pokornynak ezután több kihallgatáson is részt kellett vennie és leírnia világháborús emlékeit, főleg a hírszerzés terén. „Közben érintkezésbe léptünk azokkal a magyar tisztekkel, akik már Hevesen voltak. Elmesélték, hogy miként kerültek ide. (Éjjel újabb 22 tiszt érkezett.) Végigjártuk a házakat, s mindenhol az oroszok garázdálkodásának a jeleit találtuk. A spájzokban mindenütt halomra voltak törve a befőttek, mert az oroszok mérgezéstől tartottak. Az arcvonal-parancsnokság ottléte idejére egész Hevest kiürítették, s a lakosságot a környező majorokban, tanyákban helyezték el. Csak az a néhány család maradt ott, akik a tisztokról gondoskodtak. A törzs ellátására egy fiatalembert és a hűgát hagyták a községben. A hűg viszont mint a bátyja felesége szerepelt, mert így félig-meddig védve volt a katonák bántalmazásaival szemben. Ők gondoskodtak rólunk is, meg a hírszerző osztály tisztjeiről, kiszolgáltak és mosták a fehérneműinket. Az első napon orosz élelmezést kaptunk, de kértük, hogy adjanak nekünk élelmet természetben, mert az asszony kész volt ránk főzni. Mennyivel jobb lett az élelme-

hírszerzés inkább a kémkedésben volt jó, mint a rádiólehallgatásban). Így aztán amikor január 15-én a front elérte pesti otthonát, és átment a szovjetekhez, nem kellett várnia, mint Kovács Imrének, másnap már vitték is a főhadiszállásra: „... ebéd után jeepbe ültünk, s egy tiszttel és a kísérővel együtt Malinovszkij marsall székhelyére indultunk. Hogy hová, azt csak útközben tudtam meg ... Kerepesen túl ... letérvén a műútról folytattuk utunkat Turán és Jászberényen át Heves felé. (Most már nem titkolták, hogy ott van Malinovszkij főhadiszállása.) ... Dermesztő hidegben, keményre fagyott havon haladva éjjel körül érkezünk meg Hevesre, ahol egy őrnagy fogadott, nyilván a hírszerző osztály vezetője, s egy rövid kihallgatás után az arcvonal hírszerző osztálya körzetében, egy négyágyas szobában szállásoltak el. Már ott volt Magasházy tábornok és egy alezredes. Fáradtak voltunk és minél előbb ágyba kíváncsoltunk. Másnap reggel kiderült, hogy a szomszéd szobában még négy tiszt van, egy oroszokhoz átpártolt magyar repülőgép személyzete. A szomszéd házban helyezték el Röder tábornokot és Galyasi hadbiztos tábornokot, tehát egy internálótáborba hozták, de mozgásszabadságunk nem volt korlátozva.” Hevest az arcvonal-parancsnokság

11 Magasházy László vezérőrnagy és Gallyasi Imre hadbíró vezérőrnagy 1945. febr. 9-én már az ideiglenes kormánytól kérték igazolásukat, Röder Jenő pedig a Honvédelmi Minisztériumba került, l. Szücs László: Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. A köt. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 28.) Budapest, 1997. 192. Mivel egyszerre kérték az igazolást, valószínűleg mindannyian Hevesről mentek Debrecenbe, Pokornnyal együtt (l. alább). Az említett repülősök valószínűleg az 1945. jan. 6-án Páparól Szolnokra átrepült Ju-52 utasai voltak, l. Büki Péter: Az S-221 lajstromjelű Ju-52-es repülőgép személyzetének átállása a Vörös Hadsereg oldalára. Hadtörténelmi Közlemények, 27. 1980. 327–338.

en volt jó, mint a amikor január 15-és átment a szovjet Kovács Imrének, szállásra: „... ebéd s a kísérővel együtt indultunk. Hogy meg ... Kerepesen uk utunkat Turán Most már nem titíj főhadiszállása.) re fagyott havon meg Hevesre, ahol hírszerző osztály után az arcvonal gy négyágyas szolt Magasházy táct voltunk és minél ap reggel kiderült, légy tiszt van, egy lógép személyzete. Röder tábornokot ; tehát egy interabadságunk nem al-parancsnokság helyezették el. Csak rnak ezután több eg a hírszerzés ter Hevesen voltak. gijártuk a házakokban mindenütt Az arcvonal-pavező majorokban, ről gondoskodtak. ig viszont mint a mazásaival szemáltak és mosták a adjanak nekünk bb lett az élelme-

n már az ideiglenes rült, l. Szűcs László: jegyzőkönyvei 1944. I. Forráskiadványok an Hevesről mentek 5. jan. 6-án Páparól lógép személyzetének

zésünk attól a pillanattól kezdve! A kenyeret meg a cigarettát továbbra is kiutalták, ahogy a petróleumot és a gyertyákat is. Így ellátásunk teljesen kielégítő és nagyon ízletes volt [...] Közben folytak a kihallgatások, de ahogy sem akarták elhinni, hogy annak idején az orosz sifrekulcsokat kombináció útján fejtettem meg. Amikor egyszer emiatt éjjel kettőkor idéztek be, azt mondtam, vigyenek engem Budapestre, ott átadom nekik az erre vonatkozó anyagot, melyből mindezt látni lehet. Erre január 25-én kora reggel megjelent egy vezérkari százados, és jeep-pel Budapestre vitt, a családom nagy meglepetésére [...] Másnap reggel indultunk vissza Hevesre. Hátrahagytam azonban egy bizonyítványt az orosz városparancsnokságtól, mely szerint Malinovszkij marsall hadiszállásán dolgozom. Ennek felmutatása megmentette lakásomat az oroszok további zaklatásaitól. Sikerült családomnak azt is tudtára adnom, hogy hol tartózkodom. Azt mondtam: úgy élek, mint Marci. A kísérő orosz tiszt nem is sejtette, hogy ezzel megtudhatták, hogy Hevesen vagyok.

Január 26-án tértünk vissza Hevesre, ahol az élet rendes mederben, nyugodtan folyt. Böven el voltam látva munkával, és így gyorsan telt el az idő február 8-ig, amikor Debrecenbe kísérték, és az ideiglenes kormány rendelkezésére bocsátottak.”¹²

Pokorny hevesi tartózkodása alatt már a kor legkiválóbb magyar tudósa, a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert is Hevesen tartózkodott. Bajcsy-Zsilinszky eredetileg őt szánta arra a feladatra, amelyet végül Kovács Imre hasztalan próbált elérni: egy küldöttség élén felvette volna a kapcsolatot a szovjet hadsereggel, de lebukásuk miatt ez meghiúsult. Demokrata meggyőződésű tudósként nem kedvelte sem a náciakat, sem a kommunistákat. Nobel-díja átvételekor náciellenes kijelentéseket tett, a téli háború idején pedig a kapott aranyérmét felajánlotta a finneknek. Vagyis mindkét oldalon voltak rossz pontjai, de a németek a megszállás után már kézre akarták keríteni az isztambuli különbéke-tapogatásokban játszott szerepe miatt. A szovjetek viszont nagyvonalúbbak lehettek, mivel az ellenállás tagjaként ismert, nemzetközi hírű tudós megmentését fontos feladatként kezelték. A Pesten bujkáló professzort alighanem január 10-én „szabadították fel”, visszaemlékezése szerint: „... egy orosz őrnagy jelent meg egy kis különítménnyel, bemutatkozott és elég jó angolsággal közölte, Malinovszkij marsall hadseregparancsnok küldte, hogy keressen meg és helyezzen biztonságba.”

A családját Szegedre szállították, őt és feleségét pedig Malinovszkij főhadiszállására vitték: „Egy szép házat adtak és egy tisztiszolgát mellém. Mindennap meglátogatott egy angolul kitűnően beszélő kapitány, hogy megkérdezze, van-e valamire szükségem. Nagyon, nagyon kedvesek voltak, mindennel elláttak. Én akkor nagyon rossz egészségi állapotban voltam, ők életre tápláltak.” Kedvező benyomásokat szerzett a szovjetekről: „A vendégszeretetnek és kedvességnek nem volt határa. Egy nap feleségem viccelni akart, és azt mondta, hiányzik neki a mozi. Még azt nap beszereltek egy mozit a laká-



Kovács Imre, 1943
(Bérci László felvétele,
Magyar Nemzeti Múzeum
Történeti Fényképtár)

12 Pokorny Hermann: Emlékeim. A láthatatlan hírszerző. Budapest, 2000. 131–133.



Szent-Györgyi Albert már biztonságban, szovjet tiszték társaságában Budapesten (Ország-Világ, 1974. febr. 27. 9.)

sunkba.¹³ Kinn az utcán, a magam kezdetleges módján, beszéltem egyszerű katonákkal is, akik a harcvonaltól távol kedvesek, barátságosak, szerények, vidámak és békések voltak ... Amíg a parancsnokságon laktam, nem kísérelték meg, hogy politikailag felhasználjanak.”

Szent-Györgyi a főhadiszálláson minden bizonynyal beszélgetett Malinovszkij marsallal tudományos kutatásairól és ígéretet kapott arra, hogy hamarosan Moszkvába utazhat. Február elejéig tartózkodott Hevesen, úgy három hétig, de emlékezéseiben sosem nevezi meg a helységet, vagyis a szovjetek sikerrel titkolták előle a főhadiszállás helyszínét. Végül február 9-én jutott el ismét Szegedre, mikor egészségi állapota eléggé rendbejött az utazáshoz.¹⁴

Miután a szovjetek bevették Budapestet, a fogságba esett tiszték közül is többen a főhadiszállásra kerültek kihallgatásra. Horváth Sándor vezérkari ezredes 1961-ben így emlékezett vissza: „Ezután újra összekerültem Hindy kegyelmes úrral Hevesen, egy tiszti gyűjtő táborban. Elkülönítve ott volt Pfeffer Wildenbruch úr, a német SS hadtestparancsnok, a budapesti védelem tulajdonképpeni parancsnoka. Egy napon megjelent Ujszászy tábornok is. Egy napon (kb. két hét múlva) teherautók álltak elő azzal, hogy repülőtérrre visznek bennünket.” Horváthot azonban leszállították, mielőtt elindultak volna. „Ujszászy utánam szólt az autóról, hogy ha Pestre megyek, mondjam meg »Katinak« (tudom, hogy kinek) hogy őt vitték Moszkvába. Hindyt akkor láttam utoljára.”¹⁵ Az ezredes sem szabadult könnyen: előbb Jászberénybe vitték, majd Budapestre, végül decemberben tudott megszökni. A község ekkor tehát már nemcsak főhadiszállásként, hanem kisebb fogolytáborként is szerepelt.

Budapest elfoglalása és a hamarosan meginduló dunántúli szovjet offenzíva miatt a főhadiszállás tovább költözött és a hevesieknek márc. 18-án engedélyezték a hazatérést. A lakosság visszatérése a kifosztott településre és az élet újrarendelése már egy másik történet.¹⁶

Tösér Márton

- 13 Hevesen működött mozi a '20-as években is, szóval könnyen szerezhettek egyet, de a Szent Orsolya-iskola filmvetítője is eltűnt a kitelepítés alatt, l. Szent Orsolya Polgári Leányiskola értesítője az 1944–45-ös tanévről. 5. (https://adt.arcanum.com/hu/collection/ADT_IskolaiErtesitok_Heves_11450/)
- 14 Marton János – Pap Kornélia: Kihívások, küzdelmek, kalandok a tudományban és a társadalomban. Szent-Györgyi Albert Magyarországon. Budapest, 2017. 149–152.; Tasiné Csúcs Ildikó: Szent-Györgyi Albert, a tudós politikus. Budapest, 2023. 193–196.
- 15 Mihályi Balázs – Rohánszky Mihály – Tulok Péter: Budapest ostroma. Svéd diplomaták, terror, kitörés. Tanulmányok, forrásközlések. 2022. 167. Hindy Iván a Budapesten bekerített magyar csapatok parancsnoka, a kiugrási kísérlet szabotálása miatt 1946-ban kivégezték. A szovjetek nyilván okkal titkolták a főhadiszállás helyét, de mint Pokorny esetében látható volt, az információ kiszivároghatott. Ehhez képest Tolbuhin dunántúli székhelyét csakugyan mániákusan titkolták a hozzá érkező itáliai angolszász katonai küldöttség elől is, l. Gosztonyi 1998. 77–78.
- 16 Sejtethető, hogy a három hónap alatt nem csak a községben maradt éllelmiszerek, hanem a házak berendezései is az egek harmincadjára jutottak. A hevesi születésű Bóna István emlékei szerint: „Én gyógyszerészcsaládból származom ... s a hivatás együtt járt a természettudományi társaságokban lévő mindenféle tagsággal. Hát én is könyvek között nőttem fel – amíg az oroszok be nem fűtöttek velük. Három hónapon át Hevesen volt ugyanis Malinovszkij marsall főhadiszállása, lényegében minden "civil elemet" kitelepítettek a városból – képzelheti, mi maradt utánuk.” (L.https://dunaujvarosmesel.hu/2023/06/01/mindig-kerestem-valamit/#google_vignette.)